

***Gide være(t) over* og dansk-nedertysk-frisisk sprogkontakt**

Af SUNE GREGERSEN

Artiklen diskuterer en overset fraseologisk parallel mellem danske, nedertyske og frisiske dialekter, nemlig udtrykket *gide være(t) over* 'gide, kunne lide' (nedertysk *öwer (wesen/sien) mögen*, ønordfrisisk *auer wees mei*). Det foreslås at udtrykket er et strukturelt lån fra nedertysk til dansk og frisisk, og at sådanne idiomatiske forbindelser har et stort potentiale for studiet af historisk sprogkontakt.

1 Indledning

Udtrykket *gide være(t) over* med betydningen 'gide, kunne lide' er en kendt sønderjysk dialektmarkør og var tidligere også udbredt i andre varianter af dansk (jf. Ejsskjær 1994; Monka 2018). Det er mindre kendt at udtrykket har klare paralleller i nabosprogene nedertysk og frisisk, som har en langvarig kontakthistorie med danske dialekter. Denne korte artikel har to formål: For det første vil jeg sandsynliggøre at udtrykket *gide være(t) over* og dets paralleller har spredt sig ved strukturel påvirkning (*pattern replication*) fra nedertyske til danske og frisiske dialekter. For det andet vil jeg mere overordnet argumentere for en større opmærksomhed på sådanne idiomatiske forbindelser i studiet af danske dialekters historiske kontakt med nabosprogene.

Artiklen begynder med et kort overblik over forbindelsen *gide være(t) over* og dens udbredelse i danske dialekter (§2). Herefter fremlægger jeg eksempel materiale der viser paralleller til konstruktionen i nedertyske og nord-, øst- og vestfrisiske dialekter (§3). Jeg foreslår at konstruktionen har spredt sig gennem sprogkontakt fra nedertysk til nabosprogene, og denne type forbindelser har et stort potentiale for studiet af kontakt mellem dialekter (§4). Endelig gives et kortfattet resume (§5).

2 Udtrykket *gide være(t) over* i dansk

Sønderjysk *gide vænøver/vætøver* (< *været over*) har påkaldt sig opmærksomhed både blandt dialektforskere (Ejsskjær 1994; Monka 2018; JO, s.v. *gide*, bet. 2.3) og

sønderjyske sprogbrugere. Udtrykket nævnes som karakteristisk for sønderjysk i en del dialektordbøger og oversigter over ord og udtryk samlet af sprogbrugere (fx Ohrt 1987: 14; *Alsisk Ordsamling*, s.v. *gide*; Mårup 2001; Lønne u.å.).¹ Som en bruger formulerer det i en debattråd på heste-nettet.dk d. 13. juni 2008:

(1) *Du ved du er fra Sønderjylland [...] når du "tøes do et gier vænøver et"*²

Ejskjær (1994) og Monka (2018) har med forskellige tilgange undersøgt hvad man kan kalde den metasproglige diskurs om dette udtryk, altså hvordan sprogbrugerne selv opfatter og omtaler det. Ejskjær tager udgangspunkt i spørgelistesvar fra 1992-93 fra det tidligere Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning (nu Peter Skautrup Centret) ved Aarhus Universitet. Her blev dialekttalende spurgt om de kendte udtrykket ”vænöwe/vætöwe”, og hvilke ord de mente det bestod af. Monka baserer sig på en debattråd fra 2017 på Æ Synnejysk Forenings Facebook-side, hvor et yngre medlem af gruppen havde spurgt hvor ordet ”wedewe” mon kommer fra. Begge undersøgelser peger på at den oprindelige forbindelse *været over* er blevet leksikaliseret og for de fleste sønderjyske sprogbrugere ikke længere er analyserbar. Kun få af meddelejerne i Ejskjærs undersøgelse identificerede ”vænöwe/vætöwe” som bestående af ordene *været* og *over*, og ingen af Facebook-brugerne i Monkas undersøgelse har et bud på hvor udtrykket kommer fra.

Udtrykket lader i øvrigt til hyppigt at dukke op i diskussioner blandt sønderjyske sprogbrugere, således også i tråde på Æ Synnejysk Forenings Facebook-side i februar 2016³, maj 2020⁴ og januar 2021⁵. Den sidste af disse begynder – præcis ligesom diskussionen i Monkas (2018) undersøgelse – med at en sprogbruger undrer sig over udtrykket:

(2) *A benøttet li æ utrøk " Det gist a æt wenøwe"*
Nown dæ vee woffå wenøwe teføjæs???
 ’Jeg benyttede lige udtrykket ”Det gad jeg ikke *wenøwe*”
 Nogen der ved hvorfor *wenøwe* tilføjes???’

¹ Se også hos Feilberg (1886, s.v. *gide*), Ottsen (1963: 199), Bjerrum & Bjerrum (1974, s.v. *gide*), Nielsen & Nyberg (1995, s.v. *gide*).

² <https://www.heste-nettet.dk/forum/1/1714051/1714051/> (20.03.24)

³ <https://www.facebook.com/groups/synnejyskforening/posts/10153522649957637/> (20.03.24)

⁴ <https://www.facebook.com/groups/synnejyskforening/posts/10157651337582637/> (20.03.24)

⁵ <https://www.facebook.com/groups/synnejyskforening/posts/10158211517677637/> (20.03.24)

Spørgsmålet afføder i alt 80 reaktioner, størstedelen på sønderjysk, og ud fra svarene at dømme er der tydeligvis tale om et udtryk som sprogbrugerne er opmærksomme på og opfatter som særligt sønderjysk. Blandt andet bemærker en bruger fra Aabenraa at det lød underligt da hun hørte en kvinde der ellers snakkede ”fint”, bruge udtrykket. På spørgsmålet om hvorfor man tilføjer ”wenøwe”, svarer en anden bruger ganske enkelt ”Fodi vi æ synnejye”. Udtrykket kan dermed beskrives som en dialektmarkør med Labovs (1970) term eller *enregistered* med et nyere begreb (se fx Johnstone 2016), altså indeksikalsk forbundet til en bestemt dialekt eller sprogform hvis brugere selv er opmærksomme på denne forbindelse.

I ældre dansk fandtes forbindelsen *gide være(t) over* også i andre dialekter og er desuden belagt i skriftsproglige kilder i hvert fald fra begyndelsen af 1700-tallet til omkring 1900 (se ODS, s.v. *over* III, bet. 5.4). Fra ca. 1850 er infinitiv efter *gide* enerådende i skriftsproget (på nær i udtrykket *gad vidst*). Et af de yngste skriftsproglige eksempler på *gide være over* jeg har fundet, er fra Gustav Wied (1858-1914):

(3) *Han holder kun én Kone ad Gangen ligesom Bjørnene. Han gider ikke være over flere!* (ADL; Gustav Wied, Slægten, 1898)

I ODS forklares betydningen af *være over* som ’beskæftige sig med; give sig af med’, og udover eksempler med *gide* er der også enkelte litterære belæg med *ville*. Supplementet til ODS tilføjer forbindelsen *gide være(t) over* med betydningen ’have lyst til at gøre’, som beskrives som ældre eller dialektal sprogbrug (s.v. *gide*, bet. 3). Udtrykket er registreret i det meste af Ømålsordbogens område, dog væsentlig mere sporadisk end i sønderjysk (Ejskjær 1994: 102). Ejskjær giver enkelte eksempler fra ordbogens seddelsamling:

(4) *Mon han gi' væ' øver og komme* (Ulbølle, Sydfyn)

For de jyske dialekter beskriver Ejskjær (1994: 100) distributionen som ”ret tæt” i sønderjysk og ”mere spredt” i sydjysk; se også kortet i JO (s.v. *gide*, bet. 2.3). Der er altså tale om et udtryk som tidligere også har fandtes i andre dele af landet, men som har været særlig udbredt i sønderjysk, hvor det stadig bruges i dag. Det er tilsyneladende også kun i sønderjysk at der er sket leksikalisering sådan at den oprindelige forbindelse *været over* er smeltet sammen til den uigennemskuelige ordform *vænøver/vætøver* (med flere varianter, jf. Monka 2018). Hvornår dette er sket, er ikke til at sige med sikkerhed. M. B. Ottsen identificerer i 1930’erne

væ'döw'ær som bestående at *været* og *over* (Ottsen 1963: 199), men som Ejskjær (1994: 99) påpeger, er denne ”sprogligt reflekterede” ordbogsforfatter ikke nødvendigvis repræsentativ for sønderjyske sprogbrugere i almindelighed. Det kan i øvrigt ikke udelukkes at Ottsen og andre sprogbrugere født før det 20. århundrede også har kendt udtrykket fra skriftsproget.

3 Nedertyske og frisiske paralleller

I nedertyske og frisiske dialekter findes en nær parallel til *gide være(t) over*, der så vidt jeg ved, ikke tidligere har været påpeget i litteraturen (således ikke af Ottsen 1963; Bjerrum & Bjerrum 1974; Ejskjær 1994; Monka 2018; JO, s.v. *gide*). Eksempler på den nedertyske og frisiske konstruktion kan findes både i dialektlitteraturen og i ordbøger og sprogvidenskabelige fremstillinger. I dette afsnit præsenteres først eksempel materiale fra de dialekter der tales eller taltes tættest på den nuværende dansk-tyske grænse, nemlig de slesvig-holstenske og nordfrisiske dialekter, og derefter fra varianter længere fra det danske sprogområde, herunder nedersaksisk og øst- og vestfrisisk.

Den nedertyske konstruktion nævnes i Mensings (1927-35) ordbog over de slesvig-holstenske dialekter (s.v. *öwer*), hvor forbindelsen *dar mag ik nich öwer sien* oversættes ’daran habe ich kein Interesse’. Jeg har desuden fundet den hos en række dialektforfattere fra Slesvig-Holsten, bl.a. Johann Hinrich Fehrs (1838-1916, fra Mühlenbarbek i Vestholsten), Theodor Piening (1831-1906, fra Ditmarsken) og Fritz Lau (1872-1966, fra Möltenort nær Kiel). I (5)-(7) gives et eksempel fra hver af disse:⁶

- (5) *he mag dar ni mehr æwer wæn, de*
 han gide:3SG der ikke mere over være:INF DEF
Welt to regeern un æwerall Stür to holn.
 verden at regere:INF og overalt styr at holde:INF
 ’Han [Vorherre] gider ikke længere regere verden og holde styr på alting’
 (Fehrs 1913: 115)

⁶ Alle oversættelser i det følgende er mine egne. En oversigt over forkortelser gives i slutningen af artiklen. Bemærk at der er to hovedvarianter af verbet ’være’ i nedertyske dialekter, *sien* og *wesen/wään* (jf. Mensing, s.v. *wesen*). Det er desuden værd at nævne at både nedertysk og frisisk i forbindelse med præposition bruger ”pro-elementet” *dar/der*, egl. ’der’, svarende til dansk *den/det*. Dette pro-element adskilles normalt fra præpositionen, jf. *dar ... æwer/öwer* i (5)-(7); se fx Saltveit (1983: 322-323) eller Mensing (s.v. *dor*).

- (6) *Nä, Minsch, dar mag ik nu ni*
 nej menneske der gide:1SG jeg nu ikke
mehr öwer wesen.
 mere over være:INF
 'Nej, menneske, det gider jeg ikke længere' (Piening 1883: 340)

- (7) *de Olsch mag dar ok noch öwer wahn*
 DEF kone gide:3SG der også endnu over være:INF
 'Den gamle kone gider det også godt endnu' (Lau 1921: 124)

Der er desværre ikke nogen tilgængelige korpusser med optagelser af slesvig-holstensk talesprog. Udtrykket er dog belagt i et af Wilhelm Wissers (1843-1935) nedertyske eventyr, som er optegnet fra dialekttalende i det østlige Holsten:

- (8) *de Dêrn hett dar uk je wul öwer*
 DEF pige have:3SG der også jo godt over
wesen mücht
 være:INF gide:SUP
 'Pigen havde jo også godt lyst til det' (bogst. 'havde jo også godt gidet være over det') (Wisser 1914: 121)

Det bruges også stadig i hvert fald i slesvigsk nedertysk. (9) er fra et blogindlæg på en hjemmeside om Angel-nedertysk, mens (10) stammer fra en monolog skrevet af den vestslesvigske forfatter Heinke Hannig (f. 1957).

- (9) *Weets wat, ik mag dor nig mehr öwer sien*⁷
 ved:2SG hvad jeg gide:1SG der ikke mere over være:INF
 'Ved du hvad, jeg gider det ikke længere'

- (10) *ik mag dor nich mehr öwer wään un*
 jeg gide:1SG der ikke mere over være:INF og
*maken di jeden Dag Wuddelsalaat*⁸
 lave:INF dig hver:OBL.M dag gulerodssalat
 'Jeg gider ikke længere lave gulerodssalat til dig hver dag'

⁷ <http://angeliter-renitenz-anzeiger.de/blog/se-sull-leever-kinner-passen-in-e-gaarn-vun-timmy/> (20.03.24)

⁸ <https://hof-der-kuenste.de/> (20.03.24)

I de to nordfrisiske hoveddialekter, ø- og fastlandsnordfrisisk, finder vi også udtrykket i forskellige kilder. Det nævnes bl.a. i den nyeste ordbog over dialekterne på Før og Amrum (NFÖW, s.v. *auer* 2) og i en upubliceret ordbog over Amrumdialekten af Hoekstra (u.å., s.v. *auer* V). Fra ønordfrisisk har vi også et omfattende talesprogskorpus optaget af Nils Århammar i perioden 1959-71. Her forekommer udtrykket både i optagelser fra Før og Amrum, jf. (11)-(12):

- (11) *An det bleew dan so loong bi, so loong*
 og det blive:PRT.3SG derpå så længe ved så længe
üüs a jongen 'ar auer wees maad.
 som DEF unge der over være:INF gide:PRT
 'Og det [dansen] blev så ved så længe de unge mennesker gad det' (Korpus Århammar, CD72, Vesterland-Før 1965)

- (12) *An det wiar jo en müüsaam stak werk*
 og det være:PRT.3SG jo en svær stykke arbejde
Wi maad diar jo ei hal auer wees
 vi gide:PRT der jo ikke gerne over være:INF
 'Og det var jo et svært stykke arbejde. Det gad vi jo ikke gerne' (Korpus Århammar, CD15, Amrum 1960)

Et lignende talesprogskorpus er ikke tilgængeligt for de fastlandsnordfrisiske dialekter. Til gengæld er en lang række litterære og andre skriftsproglige kilder transkriberet i forbindelse med projektet *Thesaurus des Nordfriesischen* ved Kiels Universitet (CAU Kiel). Jeg vil blot give to eksempler fra dette korpus, et fra en dagbogstekst på bøkingherredfrisisk (mooring) af forfatteren Herrlich Jannsen (1906-1963) og et fra en upubliceret novelle på søndergøsherredfrisisk skrevet af læreren Lorenz Chr. Hansen (1831-1913):

- (13) *Ik ban wörklik en hinj Süster. Aalt*
 jeg være:1SG virkelig INDF dårlig:F søster altid
jaamer ik ambai, en mäi ai
 brokke_sig:1SG jeg omkring og gide:1SG ikke

ouerweese en paas man latje Brouder.
 over+være:INF og passe:INFK min:M lille:DEF.M bror
 'Jeg er virkelig en dårlig søster. Jeg går altid og brokker mig og gider ikke
 passe min lillebror' (Jannsen 1956)

- (14) *Üttparzelliere wall ick min Lön äg,*
 udparcellere:INF ville:1SG jeg min:N land ikke
dirr mai ick äg auer weese
 der gide:1SG jeg ikke over være:INF
 'Jeg vil ikke udparcellere mit land, det har jeg ikke lyst til' (Hansen 1906)

I nedertyske og frisiske dialekter uden for Slesvig-Holsten er udtrykket også belagt. Jeg har bl.a. fundet et enkelt nedertysk belæg fra Mecklenburg, se (15), og flere fra de nedertyske (nedersaksiske) dialekter i Nederlandene. (15) er fra dialekten i Groningen, (16) fra Drenthe.⁹

- (15) *he mag öwer nix sin*
 han gide:3SG over ingenting være:INF
 'Han gider ingenting' (Wossidlo 1895: 49)

- (16) *Ik mag oareg laiver over hom as*
 jeg gide:1SG væsentlig hellere over ham end
over zien bruier
 over hans bror
 'Jeg kan væsentlig bedre lide ham end hans bror' (ter Laan 1929, s.v. *magn*)

- (17) *Wij kriegt vaok soep en daor mag ik*
 vi få:PL tit suppe og der gide:1SG jeg
wal over
 godt over
 'Vi får tit suppe, og det kan jeg godt lide' (Kocks 1996, s.v. *over*)

⁹ De nedertyske (eller nedersaksiske) dialekter i Nederlandene har nederlandsk ('hollandsk') som *Dachsprache* og falder traditionelt inden for den nederlandske dialektologis arbejdsområde, mens dialekterne øst for grænsen behandles af (neder)tyske dialektologer. Se dog Pheiff (2023) for et aktuelt studie der undersøger og sammenligner dialekter over landegrænsen.

Som det ses, er udtrykket i de vestligste nedertyske dialekter belagt i en form uden 'være', altså ordret 'gide over'. Det samme gælder de øst- og vestfrisiske dialekter. For saterlandsk, den eneste overlevende østfrisiske dialekt, nævnes udtrykket i Forts ordbog:¹⁰

- (18) *iek   mai   nit   uur   him*
 jeg   gide:1SG   ikke   over   ham
 'Ham kan jeg ikke lide' (Fort 2015, s.v. *múge*)

I vestfrisisk, som tales i Fryslân i Nederlandene, forekommer udtrykket både i ældre litterære tekster og i moderne skrift- og talesprog (WFT, s.v. *meie* II; Anne Merkuur, pers. komm.). (19) er fra en roman fra det 19. århundrede, (20) fra et blogindlæg fra 2017:

- (19) *ik   mei   er   net   oer   om   sokke   dingen*
 jeg   gide:1SG   der   ikke   over   COMP   sådanne   ting:PL
în   't   iepenbier   to   fortellen
 i   DEF.N   offentlighed   at   fortælle:INFL
 'Jeg gider ikke [el. kan ikke lide] at fortælle den slags ting i offentligheden'
 (Dykstra 1862: 125)

- (20) *Fansels   slaan   ik   guon   komponisten   oar,*
 selvfølgelig   slå:1SG   jeg   nogle   komponist:PL   over
lykas   Verdi: dêr   mei   ik   net   oer.¹¹
 såsom   Verdi   der   gide:1SG   jeg   ikke   over
 'Selvfølgelig springer jeg nogle komponister over, for eksempel Verdi – ham gider jeg ikke'

Hermed er eksempel materialet fremlagt. I næste afsnit vil jeg diskutere den geografiske distribution og foreslå at der er tale om et strukturelt lån fra nedertysk til dansk og frisisk.

¹⁰ Fra wangerooegefrisisk, den anden veldokumenterede østfrisiske dialekt (se Gregersen 2023), har jeg ikke fundet nogen eksempler.

¹¹ <https://www.wegmetderandstad.nl/wordpress/?p=9442> (20.03.24)

4 Verbale konstruktioner og sprogkontakt

De excerperede nedertyske og frisiske belæg fordeler sig således: Varianten bestående af verbet 'gide' (*mögen/mei* etc.) + 'være' + 'over' er belagt i nordfrisisk og i nedertyske dialekter i Slesvig-Holsten og Mecklenburg. I øst- og vestfrisisk og i de vestligste nedertyske dialekter finder vi derimod en variant bestående af 'gide' (*múge/meie* etc.) + 'over', altså uden 'være'. De to varianter af konstruktionen har altså en klar geografisk distribution på tværs af sprogrænser. Parallellen er illustreret i figur 1 med eksempler fra slesvig-holstensk nedertysk og sønderjysk.

Figur 1: Nedertysk-sønderjysk parallel

nty.	<i>dar</i>	<i>mag</i>	<i>ik</i>	<i>nich</i>	<i>öwer</i>	<i>sien</i>	(Mensing, s.v. <i>öwer</i>)
					—	—	
sjy.	' <i>de</i>	' <i>gi</i>	' <i>æ</i>	' <i>it</i>	<i>ven-</i>	' <i>ö'wə</i>	(Ejskjær 1994: 101)
					—	—	
	styrelse	'gide'	subjekt	(neg.)	'være'	'over'	

Så vidt jeg kan se, er den mest oplagte forklaring på distributionen at der er tale om et oprindeligt nedertysk udtryk som har bredt sig til danske og frisiske dialekter. Hvis udtrykket kun var belagt i sønderjysk, nordfrisisk og slesvigsk nedertysk, kunne man måske forestille sig at det først var opstået i sønderjysk og derefter havde bredt sig til de andre sprog.¹² Som eksempelmaterialet har vist, er det imidlertid også belagt i Holsten og Mecklenburg og, i en lidt anden form, i øst- og vestfrisisk samt de nedertyske dialekter i Nederlandene. Som nævnt ovenfor finder vi det desuden i ældre danske kilder.¹³

En ting som dansk og frisisk har tilfælles, er en tæt og langvarig kontakt med nedertysk, der i flere århundreder spillede en vigtig rolle som som lingua franca i Nordeuropa. Det er almenkendt at nedertysk har haft en betragtelig leksikalsk indflydelse både på dansk (se fx Skautrup 1947: 102-111; Arboe Andersen 1995; Winge 2018) og frisisk (Århammar 2001: 319-327). Inden for den frisiske lingvistik er den langvarige kontakt mellem nordfrisiske og danske dialekter også velkendt;

¹² Forklaringen der foreslås her, udelukker i øvrigt ikke at påvirkningen lokalt også kan have gået den modsatte vej. Man kunne fx forestille sig at udtrykket i de nedertyske dialekter i Mellemslesvig og Angel (Bock 1933) er blevet styrket af at det også fandtes i de danske substratdialekter. Tak til den anonyme fagfælle for at gøre mig opmærksom på denne mulighed.

¹³ Man kunne selvfølgelig også forestille sig en tredje mulighed, nemlig at parallellen ikke er betinget af kontakt, men at mønstret 'gide' (+ 'være') + 'over' har udviklet sig uafhængigt i nedertysk, frisisk og dansk. Dette ville dog efterlade den geografiske distribution uden forklaring. Så vidt jeg ved, er udtrykket hverken belagt i nederlandsk eller højtysk (i DWB nævnes ganske vist et sammensat verbum *übermögen*, men det betyder 'overgå, overmande'), men altså kun i nedertysk og sprog der har været i langvarig kontakt med dette.

se fx Århammar (1992, 2001: 314-319) og Hoekstra (2021). Der er dog stadig aspekter af den historiske kontakt mellem sprogene som er underbelyst, særlig hvad angår strukturel konvergens mellem nedertyske og danske dialekter. Der kan tænkes flere samvirkende grunde til dette.

Ifølge Pedersen (2004) har der især i jysk dialektforskning traditionelt ikke været meget interesse for emnet, hvilket måske delvis har været en modreaktion på 1800-tallets tyske forsøg på at beskrive jysk som en form for vestgermansk. Konsekvensen har været at dialektale konstruktioner som udgangspunkt altid beskrives som ”hjemmegroede”, med Pedersens ord ”at man hellere søger forklaringer andre steder end indrømmer at nogen som helst træk kunne have med tysk sprog- eller dialektkontakt at gøre” (Pedersen 2004: 133-134).¹⁴ En anden mulig faktor er at den sproghistoriske litteratur som regel implicit eller eksplicit fokuserer på standard(skrift)sproget (jf. fx Heltoft 2019; Winge 2018, 2021) og dermed ikke forsøger at forklare konstruktioner der ikke (længere) findes i rigsdansk. Endelig er der selvfølgelig det helt overordnede problem at strukturelle konsekvenser af sprogkontakt – det som Matras & Sakel (2007) kalder *pattern replication* – er sværere at påvise end direkte lån (*matter borrowing*) fordi de ikke involverer fonetisk substans (jf. Saltveit 1989).

Der har i de senere år især fra tysk side været betragtelig interesse i historiske kontakt mellem sprog og dialekter i det dansk-tyske grænseland (se fx Höder 2012, 2022; Fleischer & Vikner 2022; Goll mfl. 2023). Goll mfl. (2023) argumenterer for en ”variationssensitiv” kontaktlingvistik, altså et perspektiv på sprogkontakt hvor alle talesproglige varianter af sprogene står i centrum, ikke blot standardsproget. Jeg mener at verbale konstruktioner som *gide være(t) over* er et oplagt emne for sådanne undersøgelser af sprogkontakt. Der er ved denne type mere eller mindre idiomatiserede forbindelser tale om strukturel påvirkning uden direkte lån af fonetisk substans, men påvirkningen er stadig knyttet til et eller flere specifikke leksemer. Dette gør det dels mere ligetil at lede efter relevante eksempler i dialektordbøger, som for mange dialekters vedkommende er den primære tilgængelige ressource, dels er det lettere at sandsynliggøre strukturel påvirkning end mere abstrakte grammatiske mønstre som ledstilling eller bestemthed. Inden for det verbale domæne ville det bl.a. være interessant at se nærmere på påvirkning

¹⁴ Et par konkrete eksempler på at (neder)tysk indlydelse afvises, er bl.a. Bjerrum (1930: 19), Bjerrum (1990: 163) og Perridon (1997). I kapitlet om dialektsyntaks i *Dansk Sproghistorie* nævner Pedersen (2019) på den anden side flere fænomener som må skyldes kontakt med nedertysk. Se fx diskussionerne af sønderjysk *hvad* (s. 310), dobbelt nægtelse af typen *aldrig ikke* (s. 316) og såkaldt omskreven genitiv (s. 333-334).

af partikelverber som dem Hoekstra (2021) undersøger i nordfrisisk (fx *ätj-hiire* svarende til dansk *ad-lyde*) og Rottet (2021) i walisisk (fx *troi i fynty* fra engelsk *turn up* 'vise sig, dukke op'). Især i tilfælde hvor kombinationen af verbum og partikel ikke er semantisk transparent, kan sådanne paralleller fungere som en indikator for sprogkontakt. Man kunne for eksempel lave et udvalg af sådanne forbindelser og kortlægge deres distribution i dialekterne på samme måde som Nyberg (1988: 34-46) har gjort det for (neder)tyske låneord og Goll mfl. (2023) gør det for grammatiske træk på tværs af sproggrænser i Nordtyskland og Skandinavien.

5 Konklusion

I denne artikel har jeg argumenteret for en større opmærksomhed på idiomatiske forbindelser på tværs af sproggrænser, med sønderjysk og ældre dansk *gide være(t) over* som eksempel. Efter et kort overblik over det danske udtryk har jeg fremlagt eksempler på en parallel konstruktion i nedertyske og frisiske dialekter og foreslået at fordelingen af de to varianter af konstruktionen er et resultat af historisk sprogkontakt. Som sagt er det ukontroversielt at nedertysk har været leverandør af mange låneord i dansk og frisisk, men de strukturelle konsekvenser af kontakten mellem nedertyske og danske dialekter er stadig underbelyst. Et oplagt emne for en nærmere undersøgelse af dette er netop idiomatiske konstruktioner som *gide være(t) over*. Det ville være mægtig interessant at se nærmere på andre paralleller af denne type i nedertyske, frisiske og danske dialekter.

Forkortelser

COMP = underordner (*complementizer*); DEF = definit; F = femininum; INDF = indefinit; INF = infinitiv; INFK = 'kort' infinitiv (i visse nordfrisiske dialekter); INFL = 'lang' infinitiv (i alle frisiske dialekter); M = maskulinum; N = neutrum; OBL = oblik; PL = pluralis; PRT = præteritum; SG = singularis; SUP = supinum.

Taksigelse

Tak til Carlsbergfondet for at have muliggjort denne undersøgelse og til en anonym fagfælle for nyttige kommentarer.

Litteraturliste

ADL = *Arkiv for Dansk Litteratur*. <https://tekster.kb.dk/adl> (20.03.24)
Alsisk Ordsamling, 2. udg. Augustenborg: Alsingergildet. 2002.

- Arboe Andersen, Torben 1995: Niederdeutsche Lehnwörter in jütischen (westdänischen) Dialekten. Kurt Braunmüller (red.). *Niederdeutsch und die skandinavischen Sprachen II*. Heidelberg: Winter. 181-223.
- Bjerrum, Anders 1930: Lidt sønderjysk Syntax. *Danske Folkemaal* 4. 17–24.
- Bjerrum, Anders & Marie Bjerrum 1974: *Ordbog over Fjoldemålet*. København: Akademisk Forlag.
- Bjerrum, Marie 1990: Nogle ordstillingsfænomener i Felstedmålet. *Danske Folkemål* 32. 154-163.
- Bock, Karl Nielsen 1933: *Niederdeutsch auf dänischem Substrat: Studien zur Dialektgeographie Südotschleswig*. København: Levin & Munksgaard.
- Dykstra, Waling 1862: *De libbensskiednis fen Hantsje Pik nei sîn troudei*. Freantsjer (Franeker): Telenga.
- DWB = Jacob Grimm & Wilhelm Grimm 1852-1961: *Deutsches Wörterbuch*. Online udgave: <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB> (20.03.24)
- Ejskjær, Inger 1994: *vætöwe/vænöwe* – en leksikalisering. *Danske Folkemål* 36. 99-104.
- Feilberg, H. F. 1886-1914: *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål*. København: UJDS.
- Fehrs, Johann Hinrich 1913: *Gesammelte Dichtungen*, bd. 2. Hamborg: Janssen.
- Fleischer, Jörg & Sten Vikner 2022: Findes der OV-sprog som også tillader VO? Om *og*-infinitiver i Sydslesvig. *Ny forskning i grammatik* 29. 28-49.
- Fort, Marron Curtis 2015: *Saterfriesisches Wörterbuch*, 2. udg. Hamborg: Buske.
- Goll, Sabrina mfl. 2023: Nordisk-nordtysk kontakt i backspegeln: På väg mot en variationssensitiv modell av grammatisk arealitet. *Nordlyd* 47(2). 91–107.
- Gregersen, Sune 2023: Komplementsætninger med V2-ledstilling i wangerooegefrisisk. *Ny forskning i grammatik* 30. 40-56.
- Hansen, Lorenz Chr. 1906: *Hans Heewat un Fedder Füngwat*. Upubliceret manuscript. Transkription ved Nordfriesische Wörterbuchstelle, CAU Kiel.
- Heltoft, Lars 2019, under medvirken af Marita Akhøj Nielsen: Fra gammeldansk til nutidsdansk. Ebba Hjorth mfl. (red.). *Dansk Sproghistorie*, bd. 3. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. 129-225.
- Hoekstra, Jarich 2021: On the fringe between West and North Germanic: Early language contact between North Frisian and Danish. *NOWELE* 74. 131-151.
- Hoekstra, Jarich u.å.: *Öömrang Wurdenbuk*. Upubliceret manuskript, CAU Kiel.
- Höder, Steffen 2012: *Der is wieder bei und malt Karten: Niederdeutsche Syntax aus nordeuropäischer Sicht*. *Germanistische Linguistik* 220. 181–201.

- Höder, Steffen 2022: Nyt lys på gamle data: Georg Wenkers sønderjyske spørgeskemaer som kontaktlingvistisk ressource. *Målbryting* 13. 29-51.
- Jannsen, Herrlich 1956: Häl en junk. *Südtondern Tageblatt* 268 (14.11.1956).
Dagbogsuddrag. Transkription ved Nordfriesische Wörterbuchstelle, CAU Kiel.
- JO = *Jysk Ordbog*. Aarhus: Aarhus Universitet. <https://jyskordbog.dk/> (20.03.24)
- Johnstone, Barbara 2016: Enregisterment: How linguistic items become linked with ways of speaking. *Language and Linguistics Compass* 10. 632-643.
- Kocks, G. H. 1996: *Woordenboek van de Drentse dialecten*. Assen: Van Gorcum.
- Korpus Århammar = Nils Århammar 1959-71: Lydoptagelser med talere fra Før og Amrum. Transkription ved Reinhard Jannen, Ferring Stiftung.
- Labov, William 1970: The study of language in its social context. *Studium Generale* 23. 30-87.
- Lau, Fritz 1921: *Brandung: Geschichten von de Waterkant*. Hamborg: Glogau.
- Lønne, Yrsa u.å.: *Så'en snakke vi i Ballum!* Upubliceret manuskript.
- Matras, Yaron & Jeanette Sakel 2007: Investigating the mechanisms of pattern replication in language convergence. *Studies in Language* 31(4). 829-865.
- Mensing, Otto 1927-35: *Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch*. Neumünster: Wachholtz.
- Monka, Malene 2018: Jeg gider godt været over data fra Facebook – om at undersøge dialektbrug online. Inger Schoonderbeek Hansen mfl. (red.). *Fraseologi – genveje og omveje*. Aarhus: Aarhus Universitet. 143-147.
- Mårup, Egon. 2001. *Sønderjysk ordbog*. Upubliceret manuskript.
- NFÖW = *Nei Fering-Öömring Wurdenbuk*. Husum: Husum Druck. 2023.
- Nielsen, Bent Jul & Magda Nyberg 1995: *Ordbog over den danske dialekt i Angel*. København: Reitzel.
- ODS = *Ordbog over det Danske Sprog*. København: DSL. 1918-56. Online udgave: <https://ordnet.dk/ods> (20.03.24)
- Ohrst, Hans 1987: Løst og fast om ord og vendinger fra min sønderjyske hjemstavn. *Ord & Sag* 7. 11-18.
- Ottsen, M. B. 1963: *Hostrup-Dansk II: Ordbog*, bd. 1. Ella Jensen & Magda Nyberg (red.). København: Schultz.
- Pedersen, Inge Lise 2004: Jysk og tysk – en gammel problemstilling i ny belysning. *Folkmålsstudier* 43. 131-149.
- Pedersen, Karen Margrethe 2019: Syntaks. Ebba Hjorth mfl. (red.). *Dansk Sproghistorie*, bd. 3. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. 303-336.
- Perridon, Harry C. B. 1997: Is the definite article in Jutlandic a borrowing from Low German? *Multilingua* 16(4). 351-363.

- Pheiff, Jeffrey 2023: *Definite articles in Low Saxon dialects*. Stuttgart: Steiner.
- Piening, Theodor 1883: *De Reis na 'n Hamburger Dom*. Hamborg: Richter.
- Rottet, Kevin J. 2021: Directional idioms in English and Welsh: A usage-based perspective on language contact. *Journal of Language Contact* 13. 573-611.
- Saltveit, Laurits 1983: Syntax. Gerhard Cortes & Dieter Möhn (red.). *Handbuch zur niederdeutschen Sprach- und Literaturwissenschaft*. Berlin: Schmidt. 279-333.
- Saltveit, Laurits 1989: Parallelerscheinungen zwischen dem Niederdeutschen und den skandinavischen Sprachen im syntaktischen Bereich. Karl Hyldgaard-Jensen mfl. (red.). *Niederdeutsch in Skandinavien II*. Berlin: Schmidt. 30-43.
- Skautrup, Peter 1947: *Det danske Sprogs Historie*, bd. 2. København: Gyldendal.
- ter Laan, K. 1924: *Nieuw Groninger woordenboek*. Groningen: Wolters.
- WFT = *Wurdboek fan de Fryske taal*. Leeuwarden: Fryske Akademy. 1987-2011.
- Winge, Vibeke 2018: Tysk. Ebba Hjorth mfl. (red.). *Dansk Sproghistorie*, bd. 2. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. 401-412.
- Winge, Vibeke 2021: Tysk og nederlandsk. Ebba Hjorth mfl. (red.). *Dansk Sproghistorie*, bd. 5. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. 221-239.
- Wisser, Wilhelm 1914: *Plattdeutsche Volksmärchen*. Jena: Diederichs.
- Wossidlo, R. 1895: Die Präpositionen und präpositionalien Adverbien in der Mecklenburger Mundart. *Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung* 20. 40-56.
- ØMO = *Ømålsordbogen*. København: Center for Dialektforskning. 1992-.
- Århammar, Nils 1992: Om danske låneord i nordfrisisk. *Ord & Sag* 12. 46-65.
- Århammar, Nils 2001: Das Nordfriesische im Sprachkontakt. Horst H. Munske (red.). *Handbuch des Friesischen*. Tübingen: Niemeyer. 313-353.

Sune Gregersen

Postdoc, ph.d.

Institut für Skandinavistik, Frisistik und Allgemeine Sprachwissenschaft (ISFAS)

Christian-Albrechts-Universität zu Kiel

s.gregersen@isfas.uni-kiel.de